

Ordlista med några Transport ekonomiska begrepp

Särtryck ur ”Transportplanering 2.0.” och ”Ordlista för samhällsekonomiska begrepp”

ASEK (Analysmetod och samhällsekonomiska kalkylvärden för transportsektorn) – En myndighetsgemensam arbetsgrupp inom transportområdet bestående av Trafikverket (ordf.), Naturvårdsverket, Energimyndigheten, Sjöfartsverket, Trafikanalys, Transportstyrelsen och Stockholms Läns Landsting/SL. ASEK-arbetet stöds av ett vetenskapligt råd bestående av vetenskapligt expertis inom ämnesområdena nationalekonomi, miljöekonomi, regionalekonomi och transportanalys. ASEK gruppen ger ut och uppdaterar regelbundet ASEK rapporten.

”Backcasting” (scenario) - handlar om att definiera en specifik framtidssituation (t. ex. i form av en given transportmängd för ett enskilt transportslag) och sedan identifiera vilka förutsättningar och åtgärder som skulle kunna leda till denna framtid. Backcasting skiljer sig alltså ifrån prognos och scenario genom att det framtida utfallet för de centrala variablerna bestämts inledningsvis. Resultatet av analysen är alltså snarare en viss uppsättning förutsättningar som leder till att målet nås.

Basprognos – Prognos för ett givet prognosår som utgör grunden (”basen”) för ett jämförelsealternativ (JA) vid samhällsekonomisk analys (SEA) av åtgärder i infrastrukturen/transportsystemet. För jämförbarhetens skull ska alla Trafikverkets analyser av åtgärder (utredningsalternativ – UA) jämföras mot samma JA, dvs Basprognosen. Trafikverkets basprognos är en ”fullständig prognos” vilket innebär att den är framtagen på ett omfattande sätt som gör att den är fullt ut tillämpbar för analyser av enskilda infrastrukturåtgärder och hela systemanalyser.

CBA (Cost-benefit analysis) – Det engelska namnet på metoden ”kostnads-nyttanalyser”, och den benämning som används i akademisk litteratur. Analysmetod som bygger på nationalekonomisk Välfärdsteori.

CEA (Cost-effectiveness analysis) – ”kostnads-effekt-analys”, samhällsekonomisk analysmetod där man begränsar till att minimera den samhällsekonomiska kostnaden för ett handlingsalternativ som skapar en viss effekt eller ger en viss grad av måluppfyllnad (för total samhällsekonomisk effektivitet krävs både kostnadsminimering och samhällsekonomisk lönsamhet). Se även ”samhällsekonomisk kostnadseffektivitet”.

Ekonomi – Ekonomi är att hushålla med begränsade resurser på bästa möjliga sätt. Handlar om att välja mellan olika handlingsalternativ på bästa sätt med hänsyn till skapande och användning av resurser.

Ekonomisk välfärd - Inom samhällsekonomisk teori är välfärd lika med medborgarnas behovstillfredsställelse och nytta av konsumtion, av såväl varor och tjänster som materiella som immateriella resurser. Den totala välfärden i samhället är lika med nivån på befolkningens levnadsstandard.

Fördelningsanalys – Att redovisa Nyttor och/eller Effekters fördelning på olika socioekonomiska grupper eller geografiska områden eller över tid mellan generationer. Utöver de rena effektivitets och hållbarhets aspekterna för en åtgärd finns ett intresse att beakta en åtgärds effekter på ett sådant sätt så att det går att beakta det som på engelska kallas ”Equity” vilket ungefär motsvarar ”rättvisa” eller ”sedvanerätt”.

Hållbar utveckling – Se nedan under ”Långsiktig hållbarhet”

Inducerad Trafik – Inducerad trafik handlar om att det finns ett samband mellan utbud och efterfrågan. Då kapaciteten eller kvaliteten ökar så minskar uppoffringen för att färdas på infrastrukturen vilket ökar efterfrågan. Inducerad trafik definierar den trafik som nygenereras av ökad kapacitet och är alltså trafik utöver den som omfördelas till den nya vägen/järnvägen i tid eller från andra trafikslag. Inducerad trafik omfattar inte ökad trafik på grund av att befolkning eller ekonomiskt utrymme ökar. Inducerad trafik i form av nygenererad trafik analyseras med stöd av prognosmodellen Sampers.

Kostnadseffektivitet – se Samhällsekonomisk kostnadseffektivitet

Långsiktig hållbarhet (*eng. Sustainability*) – I forskningslitteraturen har det föreslagits att definitionen av en långsiktigt hållbar åtgärd, är en åtgärd som bidrar till samhällsekonomisk effektivitet och inte leder till välfärdsförluster för framtida generationer. I Agenda 2030 definieras ”Hållbar utveckling” (*eng. ”Sustainable development”*) som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. En hållbar utveckling bygger på tre av varandra beroende perspektiv: det sociala, miljön och ekonomin. Agenda 2030 syftar till att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar utveckling.

Nettonuvärde – Skillnaden mellan den Samhällsekonomiska Nyttan (Effekterna uttryckta i kronor) under en åtgärds livslängd och den Samhällsekonomiska Kostnaden (uppoffringen i samhället att avstå från andra alternativa användningar av resurserna) uttryckt i kronor diskonterat till ett nuvärde. Om Nyttan minus Kostnaden är positiv är åtgärden att betrakta som Samhällsekonomiskt Lönsam.

NNK – netto nuvärdes kvot. En matematisk kvot där en åtgärds samhällsekonomiska Nettonuvärde (Nytta minus Kostnad) ställs i relation till den samhällsekonomiska

kostnaden för att genomföra åtgärden. Används för att kunna jämföra och rangordna olika stora handlingsalternativs samhällsekonomiska lönsamhet sinsemellan.

Prognos (Trafik- och transportprognoser) (eng. "Forecasting") -

Förväntad/beräknad utveckling av fordonspark, efterfrågan på transporter, trafikutveckling, utsläpp m.m. utifrån givna förutsättningar (infrastruktur, trafikutbud, skatter, avgifter, ekonomi, demografi etc.) och empiriskt verifierade samband/modeller för hur trafikutvecklingen påverkas av förutsättningarna. Prognoser kan alltså göras för olika uppsättningar av förutsättningar. Med "fullständig prognos" avses en omfattande prognos som skulle kunna bli en Basprognos.

Resurser - ekonomiska resurser och finansiella resurser – Ekonomiska resurser är lika med realekonomiska resurser i form av varor och tjänster, färdigvaror och insatsvaror, materiella och immateriella tillgångar. Finansiella resurser är lika med pengar och andra finansiella värdehandlingar.

Samhällsekonomisk analys (SEA) – Analys av ett handlingsalternativs ekonomiska konsekvenser och totala värde för samhället som helhet. Det är en analys där effekter värderas genom priser (marknadspriser eller beräknade skuggpriser) men kan även omfatta verbala beskrivningar av svårvärderade effekter. En komplett samhällsekonomisk analys består av en kalkylsammanställning plus verbala beskrivningar av relevanta samhällsekonomiska effekter som är svårvärderade.

Samhällsekonomisk effektivitet (eng. "Efficiency" även ungefär "inre effektivitet" eller "systemeffektivitet") – Total samhällsekonomisk effektivitet uppnås om resursanvändning och produktion (av varor, tjänster etc) är anpassad efter konsumenternas behov och efterfrågan och sker till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnad. Samhällsekonomisk effektivitet innebär att vi uppnår största möjliga sammanlagda nytta av landets samlade resurser och totalt sett högsta möjliga nivå på levnadsstandard för befolkningen i samhället. Samhällsekonomisk effektivitet innebär emellertid inga garantier för att de totala nyttorna i samhället är jämt eller rättvist fördelade över befolkningen (se därför även under "Fördelningsanalys").

Samhällsekonomisk intäkt – Värdet av positiv nyttoeffekt (ökad nytta för någon) eller inbesparad kostnad (undvika minskad nytta).

Samhällsekonomisk kalkyl – Den del av den samhällsekonomiska analysen som utgörs av en sammanställning och summering av effekter som är värderade i ekonomiska termer, d.v.s. genom marknadspriser eller skuggpriser. En komplett samhällsekonomisk analys består av en kalkylsammanställning plus verbala beskrivningar av relevanta samhällsekonomiska effekter som är svårvärderade.

Samhällsekonomisk kostnad - Värdet av den negativa nyttoeffekten av att en resurs förbrukas eller är upptagen och inte kan användas till annan produktion eller konsumtion. Utgifter och utbetalningar handlar om att flödet av pengar men kostnader handlar om själva användningen/förbrukningen av reala resurser. Den samhällsekonomiska kostnaden bestäms av alternativkostnaden, som är det högsta värde som någon annan användare skulle varit beredd att betala för resursen.

Samhällsekonomisk kostnadseffektivitet (eng. "Effectiveness" vilket ungefär även är "yttre effektivitet" eller "resultateffektivitet") – En begränsad form av

samhällsekonomisk effektivitet där man minimerar den samhällsekonomiska kostnaden för ett handlingsalternativ som skapar en viss effekt eller ger viss grad av måluppfyllnad. För total samhällsekonomisk effektivitet krävs både kostnadsminimering och samhällsekonomisk lönsamhet. Mål om samhällsekonomisk kostnadseffektivitet tillämpas i de fall nyttan av ett visst handlingsalternativ (effekten eller måluppfyllelsen) är svårvärderad i ekonomiska termer. Se även ”CEA”.

Samhällsekonomisk kostnads-nyttanalys – Alternativ benämning på samhällsekonomisk analys. Svensk version av begreppet ”cost-benefit analysis”.

Samhällsekonomisk lönsamhet – Samhällsekonomisk lönsamhet uppnås om den totala nyttan för medborgare eller organisationer av alla positiva effekter av ett handlingsalternativ är större än kostnaderna för alla resurser som förbrukas (både prissatta och icke-prissatta) på grund av alternativet. Handlingsalternativ som är samhällsekonomiskt lönsamma, dvs ger en samhällsekonomisk vinst, bidrar till att samhällsekonomisk effektivitet uppnås.

Samlad Effektbedömning (SEB) – Den samlade effektbedömningen belyser tre olika perspektiv på ett handlingsalternativs alla effekter; bidrag till samhällsekonomisk effektivitet via såväl beräknade (NNK) som bedömda nyttor av effekter, bidrag till kostnadseffektiv måluppfyllelse mål för mål och en fördelningsanalys över vilka som tar del av effekterna/nyttorna. Dessa tre perspektiv som avser helheten är inte viktade sinsemellan utan det skall göras av beslutsfattarna som dessutom själv skall komplettera med ett fjärde perspektiv i form av ex. vision, politik, etik och organisatoriska överväganden.

Scenario - Det används t.ex. för att beskriva en viss kombination av förutsättningar som används i en prognos. Det används också för att beskriva en önskad utveckling i vissa specifika avseenden. Ett visst prognosresultat kan också benämnas som ett scenario. Vad som menas med ett scenario behöver därför framgå varje gång begreppet används.

Styrmedel - De verktyg som det offentliga kan ta i anspråk för att påverka olika aktörers agerande i en riktning som är gynnsam för uppfyllandet av specifika politiska mål.

Trafikarbete - Avser mängd utfört arbete i trafiken. Exempel på detta är antal körda kilometer, antal flygplansrörelser på en flygplats eller antal cyklar i trafik på en viss väg under en dag. Uttrycks i fordonskilometer.

Transportarbete - Avser den nyttoskapande delen av trafikarbetet. Härmed avses exempelvis antal person- eller tonkilometer.

Välfärdsekonomi – normativ nationalekonomisk teori som behandlar marknadens och marknadsekonomins funktion ur effektivitetssynpunkt.